

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики
Кафедра кіно- і телемистецтва
Філософський факультет
Кафедра етики, естетики та культурології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заст. директора
Інституту журналістики
Віталій КОРИСОВ

«24» серпня 2021 року

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заст. декана
філософського факультету
Дмитро НЕДІЦА

«_____» _____ 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасні світоглядні традиції у мистецтві

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
вид дисципліни

02 Культура і мистецтво
021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво
перший (бакалаврський)
«Кіно-, телеоператорство»
обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	<u>2021/2022</u>
Семестр	IV
Кількість кредитів ECTS	8
Мова викладання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладачі: Мужук Леонід Петрович, професор кафедри кіно- і телемистецтва, народний артист України, Тормахова Анастасія Миколаївна, к.ф.н., доцент кафедри етики, естетики та культурології, Стоян Світлана Петрівна, д.ф.н., доцент кафедри етики, естетики та культурології

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ («__»__ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ («__»__ 20__р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробники: Мужук Леонід Петрович, професор, народний артист України, Тормахова Анастасія Миколаївна, к.ф.н., доцент кафедри етики, естетики та культурології

Затверджено
«27» серпня 2021 р.

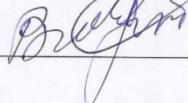
Зав. кафедри етики, естетики та культурології

 Ірина МАСЛІКОВА

Протокол № 1 від «27» серпня 2021 р.

Затверджено
«30» серпня 2021 р.

Зав. кафедри кіно- і телемистецтва

 Віта ГОЯН

Протокол № 1 від «30» серпня 2021 р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від «31» серпня 2021 року №2

Голова науково-методичної комісії Ірина МАСЛІКОВА

«31» серпня 2021 року

Схвалено науково - методичною комісією Інституту журналістики

Протокол від «31» серпня 2021 року № 1

Голова науково-методичної комісії (Анастасія ВОЛОБУЄВА)

«31» серпня 2021 року

ВСТУП

1. Мета дисципліни – полягає в тому, щоб надати студентам цілісне уявлення про динаміку розвитку мистецтва, а саме, оволодіння теоретичними знаннями щодо логіки розвитку стилів та жанрів і філософсько-естетичного обґрунтування сфери мистецької практики.

2. Вимоги до вибору навчальної дисципліни:

1. До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** основні етапи та характеристики історико-культурного процесу; основні методи досліджень мистецьких практик; елементи архітектоніки драматургічного твору; основні параметри творчого аналізу різних видів екранних мистецтв; фахові вимоги до представників творчих професій.
2. **Вміти** збирати та інтерпретувати інформацію щодо ролі мистецтва в контексті культури, специфіки мистецьких процесів; виявляти сучасні тенденції розвитку мистецьких явищ; відрізняти різні види аудіовізуальної продукції; визначити основні елементи створення екранної продукції; аналізувати аудіовізуальний твір з огляду на сукупність усіх його компонентів.
3. **Володіти елементарними навичками** наукового дослідження та управління інформацією; критичного ставлення та прогнозування стосовно мистецьких явищ; використання іншомовних фахових культурологічних та мистецтвознавчих інформативних джерел; відбору фактологічного матеріалу; системного аналізу мистецького твору; творчої реалізації задуму при роботі над власним екранним твором

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «Сучасні світоглядні традиції у мистецтві» належить до переліку обов'язкових дисциплін та викладається у IV семестрі бакалавратури. Навчальна дисципліна формує навички теоретичного осмислення специфіки сучасного мистецтва, набуття практичних вмінь його аналізу та виявлення світоглядних традицій мистецьких феноменів сьогодення. Навчальний курс узагальнює та систематизує уявлення про сутність та функції мистецтва, особливості мистецьких феноменів ХХ-ХХІ ст. та окреслення їх специфіки. Вивчення специфіки сучасних світоглядних традицій у мистецтві передбачає вироблення навичок аналізу мистецьких феноменів, виявлення їх зв'язків з художньою практикою минулого та тими завданнями, які виконує сучасне мистецтво. Здійснюється ознайомлення з головними світоглядними тенденціями в розвитку сучасного кіно й телебачення, специфікою образного мислення та системою виразних засобів сучасного мистецтва у складному творчому процесі виробництва всіх видів продукції для сучасного кіноринку і телебачення.

4. Завдання (навчальні цілі) – надати студентам цілісну систему знань про специфіку появи мистецьких явищ, сформувати можливість здійснювати експертну діяльність щодо світоглядних традицій, які в них представлені. В результаті навчання студенти мають не лише продемонструвати масив теоретичних знань, але й використовувати їх у своїх самостійних дослідженнях мистецьких феноменів, вмюючи надавати неупереджену експертну оцінку в межах різних стильових напрямків. Необхідним є формування в здобувачів вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання та вирішувати практичні проблеми в сфері аудіовізуального мистецтва та виробництва, що передбачають системне застосування методів теорії, історії аудіовізуального мистецтва та виробництва; оволодіння методами та прийомами редакторсько-сценарної, продюсерської, режисерської творчо-виробничої діяльності при створенні (виробництві) аудіовізуальних творів.

Дисципліна спрямована на формування наступних програмних компетентностей:

ЗК 2. Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій.

ЗК 7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 12. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

ФК 6. Здатність здійснювати професійну діяльність із застосуванням сучасних досягнень теорії та методології аудіовізуального мистецтва та виробництва з урахуванням широкого спектру міждисциплінарних зв'язків.

ФК 8. Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в практичній діяльності.

5. Результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			
1.1	базові уявлення про особливості та закономірності розвитку сучасного мистецтва;	лекції	підсумкова робота	10
1.2	багатоманітність мистецьких досягнень;	лекції, семінарські заняття	усна доповідь, дискусії	10
1.3	особливості впливу світоглядних орієнтирів суспільства на розвиток мистецтва;	лекції, семінарські заняття	усна доповідь, дискусії, підсумкова робота	10
1.4	логіку розвитку сучасного мистецтва;	лекції, семінарські заняття	підсумкова робота	10
	Вміти:			
2.1	сприймати та аналізувати твори з виокремленням їх належності до певної доби, стилю, жанру, здійснювати їх змістовну інтерпретацію;	семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота	усна доповідь, дискусії, творча робота	10
2.2	застосовувати різні філософські методи у розгляді різноманітних явищ сучасного мистецтва;	семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота	усна доповідь, дискусії, творча робота	10
	Комунікація:			
3.1	використовувати знання іноземних мов для аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, читання новітньої філософсько-естетичної, мистецтвознавчої літератури в підготовці до семінарських занять та написання самостійних робіт;	практичні заняття, самостійна робота	дискусії, творча робота	10

3.2	презентувати результати проведених досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, есе, презентацій;	практичні заняття, самостійна робота	дискусії, творча робота	10
Автономність та відповідальність:				
4.1	шукати та критично опрацьовувати літературу із історії мистецтва, вільно володіти методами обробки, аналізу та синтезу наукової інформації	практичні заняття, самостійна робота	дискусії, творча робота	10
4.2	вирішувати комплексні завдання, пов'язані із аналізом явищ сучасного мистецтва, світоглядними традиціями, що у них представлені та порівнювати їх із результатами власне проведених досліджень мистецьких явищ.	практичні заняття, самостійна робота	дискусії, творча робота	10

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	3.1	3.2	4.1	4.2
	Програмні результати навчання									
15. Вміти спілкуватися з представниками інших професій груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів економічної діяльності).	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Оцінювання семестрової роботи:

- Усна доповідь, доповнення та участь в дискусіях на семінарських заняттях: РН 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2 – 6 / 10 балів
- Участь в дискусіях та виконання творчих форм роботи на практичних заняттях: РН 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2 – 42 / 70 балів

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усього навчального курсу. Загальна оцінка за семестр складається із балів, отриманих за аудиторну роботу (усні доповіді та участь в дискусіях на семінарах та практичних заняттях) та за самостійні роботи (творчі роботи). Всі види робіт за семестр мають у підсумку:

- в максимальному вимірі 80 балів
- в мінімальному вимірі 48 балів

У разі відсутності на семінарському чи практичному занятті студент має відпрацювати завдання в письмовій формі.

Підсумкова робота (презентація самостійного творчого завдання, що висвітлює сучасні мистецькі події, персоналії, напрямки)- РН 1.1, 1.3, 1.4 – 12 / 20 балів

Підсумкове оцінювання у формі заліку:

Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів за систематичну роботу впродовж семестру з урахуванням підсумкової контрольної роботи. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання.

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів, ніж критичний мінімум – 60 балів, для одержання заліку необхідно обов'язково відпрацювати пропущені теми в письмовій формі та здати/надіслати електронною поштою викладачу, що проводить семінарські заняття.

Таким чином, підсумкова оцінка з дисципліни (мінімум 60, максимум 100 балів) складається із суми кількості балів за семестрову роботу (мінімум 48, максимум 80 балів) та підсумкової творчої роботи (мінімум 12, максимум 20 балів).

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	Підсумкова творча робота	Підсумкова оцінка з дисципліни
Мінімум	48	12	60
Максимум	80	20	100

7.2 Організація оцінювання:

Семестрова робота		Семестрова кількість балів	
		Min – 48 бали	Max – 80 балів
Аудиторна робота: усна доповідь на семінарах	До теми: 1, 2, 3, 5, 6 протягом семестру, згідно з графіком навчальних занять.	«2» x 3 = 6	«2» x 5 = 10
Аудиторна робота: дискусії та виконання творчих форм роботи	До теми 4. «Дослідження творчої постаті митця» (у формі презентації)	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 7. «Тексти до виставки: кураторський текст, прес-реліз, репортаж, анонс, есе, критичний огляд»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 9. «Аналіз фотографічного образу»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 11. «Експертиза аудіовізуальних творів»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 14. «Підготовка інтерв'ю з провідними діячами українського мистецького простору»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 16. «Написання рецензії на сучасну кінострічку»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10
	До теми 18. «Написання сценарію до відео щодо актуальної мистецької події»	«6» x 1 = 6	«10» x 1 = 10

Підсумкова творча робота	До тем 1-20. Презентація творчого завдання (самостійної роботи), що висвітлює сучасні мистецькі події, персоналії, напрямки	«12» x 1 = 12	«20» x 1 = 20
Підсумкова оцінка дисципліни	3	60	100

Критерії оцінювання:

Аудиторна робота:

Усна доповідь на семінарських заняттях:

2 бали – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов’язкову та додаткову літературу

1 бал – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді

Дискусії та виконання творчих форм роботи («Дослідження творчої постаті митця» (у формі презентації), «Тексти до виставки: кураторський текст, прес-реліз, репортаж, анонс, есе, критичний огляд», «Аналіз фотографічного образу», «Експертиза аудіовізуальних творів», «Підготовка інтерв’ю з провідними діячами українського мистецького простору», «Написання рецензії на сучасну кінострічку», «Написання сценарію до відео щодо актуальної мистецької події»):

10-9 балів студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов’язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість здійсненого дослідження

8-7 балів - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов’язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження. Допускаються несуттєві неточності

6-5 балів - в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань, не спирається на необхідну навчальну літературу, робота містить суттєві неточності

4-0 балів - не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки в роботі. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.

Підсумкова творча робота (Презентація творчого завдання (самостійної роботи), що висвітлює сучасні мистецькі події, персоналії, напрямки). Задля створення аудіовізуального твору, що висвітлює сучасні мистецькі події, персоналії, напрямки комплектуватимуться окремі творчі групи із слухачів курсу з врахуванням їхнього майбутнього фаху.

20-18 балів - студент демонструє високий рівень опанування теоретичного матеріалу, використовує актуальну проблематику, обґрунтовує причину висвітлення певної мистецької події, здійснює це у художній, завершеній та логічній формі.

17 – 15 балів – студент демонструє опанування теоретичного матеріалу, використовує актуальну проблематику, обґрунтовує причину висвітлення певної мистецької події, але формат аудіовізуального продукту не справляє враження цілісного та завершеного.

14-12 балів - студент звертається до актуальної проблематики, проте аудіовізуальний продукт має не завершений характер.

11-0 балів – студент не демонструє знання теорії, обрана проблематика не є актуальною, форма аудіовізуальної продукції не справляє враження логічності та послідовності у подачі матеріалу.

7.3 Шкала відповідності:

Зараховано /Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва теми	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самостійна робота
1.	Мистецтво в контексті культури: зв'язок з іншими сферами людської життєдіяльності. Функції мистецтва та їх історична модифікація	2	2	2	2
2.	Світогляд та його вплив на формування мистецтва. Етнічне, національне, загальнолюдське у мистецтві	2	2	2	2
3.	Етичні проблеми творчості. Свобода та відповідальність митця. Проблема цензури	2	2	2	2
4.	<i>Практична робота</i> «Дослідження творчої постаті митця» (у формі презентації)			6	10
5.	Сучасні мистецькі практики: різновиди та жанри. Стильова палітра образотворчого мистецтва	2	2	4	2
6.	Кураторство і арт-критика як складові сучасного художнього процесу.	2	2	4	2
7.	<i>Практична робота. Тексти до виставки:</i> кураторський текст, прес-реліз, репортаж, анонс, есе, критичний огляд			6	10
8.	Мистецтво фотографії			4	2
9.	<i>Практична робота. «Аналіз фотографічного образу»</i>			6	10
10.	Музичне мистецтво в культурі ХХ-ХХІ століття			10	2
11.	<i>Практична робота.</i> «Експертиза аудіовізуальних творів»			6	10
12.	Акціонізм як явище мистецтва: витоки, типологія			4	2
13.	Мистецький світ сучасної України: набутки, точки			10	2

	прориву, проблеми і перспективи				
14	Практична робота «Підготовка інтерв'ю з провідними діячами українського мистецького простору»			6	10
15	Роль кіномистецтва в контексті сучасного культурного простору			4	2
16	Практична робота. «Написання рецензії на сучасну кінострічку»			6	10
17	Фестивалі та бієнале мистецтва, аукціонні доми у контексті міжнародного арт-ринку			4	2
18	Практична робота. «Написання сценарію до відео щодо актуальної мистецької події»			6	10
19	Глобалізація та її вплив на розвиток мистецтва рубежу ХХ-ХХІ ст.			4	2
20	Мистецтво початку ХХІ століття.			4	2
21	Підсумкова творча робота: презентація самостійного творчого завдання, що висвітлює сучасні мистецькі події, персоналії, напрямки				24
	Всього:	10	10	100	120

Загальний обсяг **240 год.**, в тому числі:

Лекцій – **10 год.**

Семінари – **10 год.**

Практичні заняття – **100 год.**

Самостійна робота - **120 год.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Вказівки продюсерам Бі-Бі-Сі. К.: «К.І.С.» 1998.
2. Горпенко В. Архітектоніка фільму: в 5 т. К., ДІТМ, 2000.
3. Гриценко В.С. Образна структура мистецтва. *Етика. Естетика*. Київ: Центр учбової літ-ри, 2014. С. 276-297.
4. Ілленко Ю. Межикнижжя. Юрка Ілленка доповідна апостолові Петру. К. 2008.
5. Панченко В.І. Мистецтво в контексті культури. К.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998.
6. Стоян С. П. Європейські коди сучасного українського символізму. *Українські культурологічні студії*. 2020. № 1(6). С. 94 – 98.
7. Табачковський В., Булатов М., Хамітов Н. Філософія: світ людини. Курс лекцій. К.: «Либідь», 2003.
8. Тормахова А.М. Вплив технологій звукозапису на створення та трансляцію музичного твору. *Українські культурологічні студії*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. №2 (3). С.70-73.
9. Тормахова А.М. Напрямок К-рор та його роль в контексті сучасної аудіовізуальної культури. *Вісник НАККіМ*. 2020. №3. С.14–19.
10. Фартінг С. Історія мистецтва від найдавніших часів до сьогодення. Київ: Vivat, 2019. 576 с.

Додаткова

1. Акціонізм як соціокультурний феномен. URL <https://matrix-info.com/aktsionizm-yak-sotsiokulturnyj-fenomen>.
2. Баршинова О. Сучасне українське мистецтво: історична пам'ять та світовий контекст www.korydor.in.ua/ua/stories/suchasne-ukrayinske-mystetstvo.html
3. Гриценко В.С. Коди візуальності: знак – образ – символ. Символічні виміри візуальної культури. [Матеріали міжн. наук.-практ. конф.]. (Луцьк, МСУМК, 11-12 жовт.2019 р.). Київ-Луцьк, 2019. С. 25-27.
4. Гриценко В.С. Реактуалізація проблеми художньої рецепції сучасними арт-практиками. Дні науки філософського факультету – 2016. Міжн. наук.конф. (20-21кв. 2016 року). [Матеріали доповідей та виступів]. Ч.5. ВПЦ «Київський університет», 2016. С.99-101.
5. Довженко О.П. Твори: в 5 т. К., 1983.
6. Етика. Естетика. навч. посібник /за заг. ред. В.І. Панченко Київ: Центр учбової літератури, 2014. С. 276-297.
7. Загданський Є. Від думки до образу. К., 1990
8. Історія українського перформансу: від футуристів до фестивалів. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/istoriya-ukrayinskogo-performansu>.
9. Капельгородська Н. Український телефільм у контексті вітчизняної культури ХХ ст. Київ, 2003.
10. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016.
11. Машенко І. Г. Українське ТБ: штрихи до портрету. К., 1995.
12. Павлова О.Ю., Тормахова А.М. Візуальні практики та комунікація: курс лекцій. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 223 с.
13. Скляренко Г. Современное искусство Украины. Киев: ArtHuss, 2015. 344 с.
14. Слободян М. І. Сучасний український документальний фільм. К., 1972.
15. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху. К. 2013.

16. Стоян С.П. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві. Київ: Міленіум, 2014. 360 с.
17. Стоян С.П. Філософсько-культурологічні аспекти аудіовізуального мистецтва другої половини ХХ - ХХІ століття. *Практична філософія*, 2017. № 1. С. 74 – 81.
18. Тарковський А. Закарбований час. К., 2011.
19. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали: За редакцією Лариси Масенко. К., 2005.
20. Українське кіно: Євроформат. Кіносоціологія. Хроніка громадських обговорень 2001-2003. К., 2003.
21. Українське кіно: ідентифікація у часі. Хроніка громадських обговорень 1996-2003. К., 2003.
22. Чміль Г. Людина віртуальна, людина телематична: «від образів у собі до образів для себе» як проблема нової культурної реальності. *Культурологічна думка*. 2016. № 9. С. 7–11.
23. Чміль Г. Філософський дискурс кіноекранної реальності. *Культурологічна думка*. 2015. № 8. С. 19–25.
24. Ширман Р. Алхимия режиссуры [Мастер-класс]. К., Телекурьер, 2008.
25. Ширман Р. Телевизионная режиссура [Мастер-класс]. К.: Телекурьер, 2004.